

# TÂRİH-İ FETH-İ MISIR'DA BİRLEŞİK FİLLER

**Öz:** Bilindiği gibi dil, gelişime ve değişime açıktır. Dil kullanıcılarının gereksinimleri doğrultusunda yeni sözcükler ve yapılar türetilir. Sonradan eklemeli bir dil olan Türkçenin yeni sözcük yapma yöntemlerinden biri de birleştirmedir. Makaleye esas olan birleşik fiiller de birleştirme biçiminde oluşturulmuş fiillerdir ve Türkçenin tarihsel sürecinde sıkça kullanılmışlardır. Birleşik fiil kavramının adlandırılması, tanımlanması ve sınıflandırılması hakkında araştırmacıların farklı görüşleri mevcuttur. Selimnâmeler, genellikle Yavuz Sultan Selim (I. Selim) ve II. Selim'in hüküm sürdükleri yılları anlatan ve araştırmacılara bu dönemlere ait tarihsel veriler sunan eserlerdir. Hem Türkiye'de hem de Avrupa'da çeşitli kütüphanelerde çok sayıda Selimnâme nüshasının olduğu bilinmektedir. Anılan türdeki eserlerden biri de *Târih-i Feth-i Mısır*'dir. Şîrî'ye ait olan bu manzum eserde, I. Selim'in hayatından Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta geçmesine kadar olan olaylar anlatılır. Bu çalışmada, Alaattin Aköz ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan ve 2019 yılında yayımlanan *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî'nin Şâhâne-nâmesi)* adlı çalışmada yer alan birleşik fiiller ele alınmıştır. Bu çalışmada, öncelikle birleşik fiil kavramının tanımlanması ve sınıflandırılması hakkındaki farklı görüşlere yer verilmiş ardından da *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî'nin Şâhâne-nâmesi)* adlı eserdeki birleşik fiiller incelenmiştir. Bu inceleme sırasında birleşik fiillerin metindeki sayfa ve satır numaraları da çalışmaya eklenmiştir. Bu yöntemle, üzerinden çalışılan fiillerin kullanım sıklıkları da gösterilmiştir. Eserde toplam 562 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen bu dilsel malzeme, üç ana başlık altında ele alınmıştır. Elde edilen veriler incelendiğinde, yabancı kökenli isimlerin fiilleştirilmesinde bu fiillerin önemli yeri olduğu dikkat çekmiştir. Tahminen XVI. yüzyıl sonlarına doğru istinsah edilen bu metindeki birleşik fiillerin kullanımı, dönemin dil özelliklerini yansıması bakımından önem taşımaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Eski Anadolu Türkçesi, Selimnâme, Birleşik Fiil, Yardımcı Fiil.

## Compound Verbs in *Târih-i Feth-i Mısır*

**Abstract:** We know that the language is open to growth and change. New words and structures may be derived depending on the needs of language users. One of the new word-making methods of the Turkish language is unification. The compound verbs that are essential to the article are also verbs formed in the form of mergers and have been used frequently in the historical process of Turkish. Researchers have different views on the naming, defining and classifying the concept of compound verb. Selimnâmes are works which generally describe the years when Yavuz Sultan Selim (Selim I) and Selim II ruled and provide researchers with historical data of these periods. Both in Turkey and in various libraries across Europe, many copies of Selimnâme are known. One of the works of the mentioned type is *Târih-i Feth-i Mısır*. In this work written by Şîrî, events from Selim I's life to Kanûnî Sultan Süleyman's throne are described. In this study, the compound verbs in *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî's Şâhâne-nâme)*, prepared by Alaattin Aköz and Orhan Yavuz and published in 2019, were discussed. In this study, first, different opinions about the definition and classification of the concept of compound verb were included and then the compound verbs in *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî's Şâhâne-nâme)* were examined. During this examination, the page and line numbers of the compound verbs in the text were also added to the study. With this method, the frequency of use of the verbs studied is also shown. A total of 562 compound verbs were identified in the work. This linguistic material is discussed under three main headings. Examining the data, it was noted that these verbs had an important place in the verbization of nouns of foreign origin. The use of compound verbs in this text, which was probably retained towards the end of the XVI century, is important in terms of reflecting the linguistic features of the period to us.

**Keywords:** Old Anatolian Turkish, Selimnâme, Compound Verb, Auxiliary Verb.



TÜRKÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI  
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH  
54. SAYI / VOLUME  
2023-GÜZ / AUTUMN

### Sorumlu Yazar Corresponding Author

Dr. Ömer Anıl DÜŞMEZ

MEB Fatih İslam Seçen  
Bilim ve Sanat Merkezi

omeranildusmez@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8581-9979

**Gönderim Tarihi**  
*Received*  
03.07.2023

**Kabul Tarihi**  
*Accepted*  
21.11.2023

**Atıf**  
*Citation*  
Düşmez, Ömer Anıl. "Târih-i Feth-i Mısır'da Bileşik Fiiller." *Türkük Bilimi Araştırmaları*, no. 54, 2023, ss. 81-98.

ARAŞTIRMA MAKALESİ  
RESEARCH ARTICLE

## Giriş

Dillerin sürekli değişim hâlinde oldukları, bilinen ve kabul edilen bir durumdur. Bilindiği gibi, bir dilin sözcükleri zaman içinde hem anlam hem de biçim yönünden değişebilir, dönüşebilir ya da kullanımdan düşebilir. Bu duruma ek olarak, dil kullanıcılarının gereksinimleri doğrultusunda yeni sözcükler ve yapılar türetilebilir. Birleştirme, Türk dilinin yeni sözcük yapma yöntemlerinden biridir. Bu makaleye esas olan birleşik fiiller de birleştirme biçiminde oluşturulmuş fiillerdir. Dilin anlatım gücünün yansıması olan bu fiiller, Türkçenin söz varlığında önemli yere sahiptir. Türkçenin tarihsel seyri dikkate alındığında, bu fiillerin her dönemde işlevsel olarak kullanıldıkları görülmektedir. Bu çalışmada, Alaattin Aköz ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan ve 2019 yılında yayımlanan *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî'nin Şâhâne-nâmesi)* adlı çalışmada yer alan birleşik fiiller ele alınmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın hüküm sürdüğü yıllarda kaleme alınan ve tahminen XVI. yüzyıl sonlarına doğru istinsah edilen bu metin temel alınarak birleşik fiillerin anılan dönemdeki görünüşleri incelenmiştir.

### 1. *Târih-i Feth-i Mısır* Hakkında

Selimnâmeler, genellikle Yavuz Sultan Selim (I. Selim) ve II. Selim'in hüküm sürdükleri yılları anlatan ve araştırmacılara bu dönemlere ait tarihsel veriler sunan eserlerdir. Hem Türkiye'de hem de Avrupa'da çeşitli kütüphanelerde çok sayıda Selimnâme nüshasının olduğu bilinmektedir. Anılan türdeki eserlerden biri de bu çalışmaya temel olan *Târih-i Feth-i Mısır*'dir. “*Şîrî*”ye ait olan bu manzum eserde, I. Selim'in hayatından Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçmesine kadar olan olaylar anlatılmıştır” (Duman 294). Aköz ve Yavuz'un (9-11) verdiği bilgilere göre, *Târih-i Feth-i Mısır*, Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçtiği yıllarda kaleme alınmış olup tahminen XVI. yüzyıl sonlarına doğru istinsah edilmiştir. Nesih hatla yazılan bu mesnevi, Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, Emanet Hazinesi Bölümü 1433 numarada kayıtlı olan eserin içindeki ikinci yazmadır ve mefâ' ilün/ mefâ' ilün/fe' ülün vezniyle yazılmıştır. Toplam 49 varak, 32 bölüm ve 1442 beyitten oluşmaktadır. Eser, aynı zamanda bir tarihçi de olan Şîrî tarafından hazırlanmış ve şair tarafından *Şâhâne-nâme* olarak adlandırılmıştır. *Târih-i Feth-i Mısır*, içeriği bakımından klasik bir Selimnâme örneğidir.

Bu çalışmada, Alaattin Aköz ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan ve 2019 yılında yayımlanan *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî'nin Şâhâne-nâmesi)* adlı çalışma esas alınmıştır.

## 2. Birleşik Fiil Kavramının Tanımlanması ve Sınıflandırılması Hakkında Görüşler

Birleşik fiillerle ilgili çalışmalar incelendiğinde, bu fiillerin isimlendirilmelerinden sınıflandırılmalarına kadar çeşitli görüşlerin ve tartışmaların olduğu, araştırmacılar arasında bu fiillerle ilgili görüş birliği olmadığı görülmektedir. Birleşik fiil kavramı, araştırmacılar tarafından farklı kategorilerde değerlendirilmektedir.

Korkmaz'a (*Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi* 791) göre birleşik fiiller, bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.

Koç (343), birleşik fiillerin birden çok sözcükle kurulduğunu ve elde edilen bu sözcük öbeğinde, son sözcüğün eylem olduğunu söylemekte ve bu eylemin diğer sözcüklerle biçim ya da anlam bakımından kaynaşıp kalıplaştığını belirtmektedir.

Ergin (388), bu fiil kategorisini iki ana başlıkta ele almıştır: 1. İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller. 2. Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller.

Ergin (386), birleşik fiil için "bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu" tanımlamasını yapmaktadır.

Delice'ye (Yüklem olarak Türkçede Fiil 24) göre birleşik fiil, bir yardımcı fiil veya yardımcı fiil gibi kullanılan öz anlamından boşanmış bir fiilin bir isme, isim öbeğine veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen kelime birleşimidir.

Johanson (89), birleşik fiil kavramını iki fiilin birleşmesi olarak değerlendirmektedir. Ona göre, bir fiil sözlük birimle kendisinden hemen sonra gelen gramatikalleşmiş bir fiilin çok genel bir işlevle birleşmesi sonucunda birleşik fiiller meydana gelmektedirler.

Karaağaç (204), birleşik fiili, "Bağlı ögesi eylem olan yapılarıdır; bu yapıların asıl ögesi ise, zarf işleviyle kullanılmış bir ad veya zarf-eylem eki almış bir eylemdir. Türkçede bir ad veya eyleme yardımcı eylemlerden birini getirilerek oluşturulan söz öbeklerine birleşik eylem denir." biçiminde tanımlamıştır.

Ercilasun (72), birleşik fiil için "Birleşik fiil bir kelime grubudur. Kelime gruplarında esas; anlamca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmektir. İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil, tek bir kavramı karşılar." açıklamasını yapmaktadır.

Birleşik fiil kavramının tanımlanmasında olduğu gibi sınıflandırılmasında da çeşitli görüşler bulunmaktadır:

Hatiboğlu (43-45), birleşik fiilleri “birleşmiş olarak kullanılan yardımcı eylemler”, “bir adla bir eylemden kurulan” ve “iki eylem kökünden kurulan ulaçlı” birleşik fiiller biçiminde sınıflandırmaktadır.

Bilgegil (280-282), birleşik fiilleri üçe ayırmıştır: Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller, iki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan bileşik fiiller ve kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller.

Gabain (17-27), Eski Anadolu Türkçesinde sık kullanılan birleşik fiillerin günümüzde yerini bazı nominal şekillere bıraktığını belirtmiş ve onları üç gruba ayırmıştır: 1. Esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden meydana gelenler. 2. Bir esas fiil ile bir deskriptif (tasvir edici, belirtleyici) fiilden meydana gelenler. 3. Bir esas fiil ile modal bir yardımcı fiilden meydana gelenler.

Hacıeminoğlu (256), birleşik fiilleri isim unsuru ile yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller ve fiil unsuru ile bir tasvir fiilinden oluşan birleşik fiiller olarak iki grupta değerlendirmekte; isim unsuru ile yardımcı fiil unsurunun birleşmesinden oluşan ve deyim olarak değerlendirilen pek çok yapının aslında birleşik fiil olduklarını belirtmektedir.

Koç (343), birleşik fiilleri üç grupta inceler: 1. Yardımcı eylemlerle kurulmuş birleşik eylemler. 2. İki eylemle kurulmuş birleşik eylemler. 3. Deyimleşmiş birleşik eylemler.

Bu fiil kategorisini detaylıca inceleyen araştırmacılardan olan Korkmaz (Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları 4-7), birleşik fiilleri dört başlıkta ele almıştır: 1. Bir isim ile “et-, ol-” yardımcı fiilleri ya da yardımcı fiil olarak da kullanılan “bul-, buyur-, eyle-, kıl-, yap-” fiillerinin birleştirilmesiyle oluşan birleşik fiiller. 2. Zarf-fiil kuruluşunda olan bir fiille yardımcı fiil olarak kullanılan “bil-, ver-, dur-, yaz-, gel-, gör-, kal-” gibi bir fiilin birleşmesinden oluşan birleşik fiiller. 3. Bir sıfat-fiilin yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşan birleşik fiiller. 4. İsim veya isim soylu bir ya da daha çok kelime ile bir esas fiilin birleşerek “bir anlam kaymasına uğrayıp kalıplaşması” ile oluşan birleşik fiiller.

Tekin (99), birleşik fiilleri ikiye ayırmıştır: Bir ad ya da sıfat ile “bol-, kıl-, kış-” yardımcı fiillerden oluşan birleşik fiiller ve bir eylem zarfı ile onu izleyen tasviri fiillerden oluşan birleşik fiiller.

Timurtaş (159-163), birleşik fiilleri dört ana başlıkta ele almıştır: 1. Birleşik Sigalar, 2. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Şekiller (it-, kıl-, eyle-, ol-), 3. Tasvirî Fiiller, 4. İsim, Sıfat ve Zarflarla Meydana Getirilenler.

Köktekin (135-136), birleşik fiilleri ikiye ayırarak şu sınıflandırmayı yapmıştır: İsim+yardımcı fiil ve fiil+zarf fiil+ fiil.

Demiral (*Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller* 27-518), bu fiilleri üçe ayırmıştır: isim + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller, fiilimsi + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller ve birleşik fiillerde nöbetleşe kullanımlar.

Ergönenç Akbaba (83-93), birleşik fiilleri şöyle sınıflandırmıştır: 1. İsim+yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller 2. Fiilimsi +yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller. Fiilimsi ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiilleri de kendi içinde üç alt başlıkta değerlendirmiştir: zarf-fiillerle, sıfat-fiillerle, isim-fiillerle kurulanlar.

Birleşik fiiller, Karahan (73-79) tarafından iki grupta ele alınmıştır: Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller ve bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller. İlk grup, alt başlıklara ayrılmıştır: ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller ve diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller.

Böler ve Vural (244-247), birleşik fiillerin sınıflandırılmasında dört ana başlık belirlemişlerdir: Bir isim ve bir yardımcı fiilden yapılanlar, bir sıfat-fiil ve bir yardımcı fiilden yapılanlar, bir fiil ve bir yardımcı fiilden yapılanlar (tasvir fiilleri), anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller.

Özmen (88-89), birleşik fiilleri iki başlıkta değerlendirmiştir: İsimlerle kurulan birleşik fiiller ve fiillerle kurulan birleşik fiiller. Özmen, deyimlerle birleşik fiilleri birbirine karıştırmamak gerektiğini belirtir, asıl fiillerle kurulan, anlamca kaynaşmış ya da deyimleşmiş birleşik fiil adıyla anılan birleşik yapıları “deyim” olarak değerlendirir. Özmen’e göre, deyimlerde kullanılan fiiller, kendilerinden önce gelen isim unsurunu fiilleştirmek için değil deyimini kendisini oluşturmak için kullanılmaktadırlar.

Eker (360-361), birleşik fiilleri iki gruba ayırmıştır: Tasviri eylemler ve adla yapılan birleşik eylemler.

Birleşik fiil terimi yerine “fiil öbeği” terimini tercih eden Delice (*Türkçe Sözdizimi* 24-28), şu tasnifi yapmıştır: 1. Bir yardımcı fiil ile kurulan fiil öbekleri (a. Yabancı isim + yardımcı fiil yapısında kurulanlar b. Fiil+zarf-fiil eki+ yardımcı fiil yapısında kurulanlar) 2. Asıl fiil ile kurulan fiil öbekleri.

Kimi araştırmacılar da birleşik fiil kavramını reddetmektedirler. Delice (“Yüklem Olarak Türkçede Fiil” 192-193), “birleşik fiil” denen yapının aslında bir “fiil öbeği” olduğunu belirterek söz konusu öbeklerin anlamı netleştirmek, sınıflandırmak ve açıklamak amacıyla kullanıldıkları

rını dile getirmektedir. Baydar (56-65) ise isim+yardımcı fiil şeklinde oluşan yapıların birleşik fiil oluşturmadığını düşünmektedir. Ona göre, birleşik fiil türlerinde birleşigi oluşturan unsurlar arasında belirgin bir anlam ilişkisi bulunmasına rağmen bu tür birleşik fiillerde anlam ilişkisi değil, bir yapı birliği söz konusudur. Ayrıca, Baydar'a göre Türkçede et-, ol- fiilleri müstakil fiiller olmalarının yanında i- fiili gibi yüklemleştirme görevi de görürler bu nedenle, bu yapılar birleşik fiil olarak değil yüklemleştirici olarak değerlendirilmelidirler.

Demiral'ın ("Birleşik Fiil Konusundaki Yaklaşımlar" 25) belirttiği gibi, birleşik fiilin tanım ve tasnifinde birlik yoktur ve birleşik fiili tespit ve tasnifte çok farklı, tutarsız ve karmaşık ölçütler kullanılmaktadır. Buna araştırmacıların birleşik fiillere yapı, anlam, işlev ve fiillerin kılınış ve görünüş özellikleri bakımından farklı yaklaşımları neden olmaktadır.

Çalışmada birleşik fiiller ele alınırken yukarıda sıralanan görüşlerden yola çıkılarak öncelikle metindeki dil malzemesi incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda makalenin birleşik fiille ilgili ana hatları şekillendirilmiştir. Bu bilgilerin ışığında *Târih-i Feth-i Mısır* adlı eserdeki birleşik fiiller üç ana gruba ayrılarak incelenmiştir: Bir isim ile bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller, zarf-fiil+ fiil yapısındaki birleşik fiiller (tasvir fiilleri) ve anlamca kaynaşmış birleşik fiiller.

### 3. *Târih-i Feth-i Mısır*'da Birleşik Fiiller

*Târih-i Feth-i Mısır* adlı eserdeki birleşik fiiller, üç ana başlık altında incelenmiştir:

#### 3. 1. İsim+Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller:

Korkmaz (Türkiye Türkçesi Grameri 150), bu yapıdaki fiillerin sıfat veya isim görevindeki kelimelerin yardımcı fiiller (et-, ol-) veya esas fiil olma dışında yardımcı fiil olarak da kullanılan fiillerle (bul-, bulun-, buyur-, eyle-, kıl-, yap-) birleştirilmesi yoluyla kurulduğunu bildirmektedir. Bu birleşik fiillerin genellikle Türkçe olmayan sözcükleri fiilleştirmek için kullanıldıkları görülmektedir. Çalışmaya temel olan metinde bu yapıdaki fiillere sıkça rastlanmıştır.

##### 3. 1. 1. "eyle-" Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller:

'afv eyle- (225a/1), āh u efgān eyle- (266b/9), āh u zār eyle- (264b/4), 'ahd ü vifāk eyle- (248b/6), āheng-i ceng eyle- (240b/1), 'arż eyle- (233b/9, 252b/6), 'azm-i ĩrān eyle- (245b/15), beyān eyle- (256a/1), būs eyle- (222a/2), cem' eyle- (232b/6, 237a/1), ceng eyle- (243b/3, 258a/9), cūş eyle- (219b/4, 259a/13), cüst ü cū eyle- (228b/15), da' vī eyle- (236b/13), devr eyle- (242a/11), du'ā eyle- (221b/3, 223a/3, 248b/1, 250b/2, 250b/15), emr eyle- (238a/8, 256a/3), feryād u efgān eyle-

(266b/12), fikr eyle- (224b/6, 228b/8, 232a/5, 242b/14, 245a/8, 248b/7, 258a/10), gâret eyle- (221b/7), gedâ eyle- (231b/13), germ eyle- (234a/15), gûş eyle- (219b/4), güzîn eyle- (220a/11, 246b/9), hâkim eyle- (245b/11), hârâb eyle- (220a/4), hâzân eyle- (264a/1), helâk eyle- (240b/7), hıdmet eyle- (221b/6), himmet eyle- (243a/14), hüveydâ eyle- (260a/4), iktirân eyle- (235a/8), 'iştîyân eyle- (249b/1), 'iştret-i deşt eyle- (263b/14), kânâ'at eyle- (251a/5), kaşd eyle- (242a/1, 264a/7), kazı eyle- (228a/1), mağfûr eyle- (225b/12), mağhûr eyle- (267b/5), manşûr eyle- (267b/5), ma' lûm eyle- (236b/11, 249a/10), medh ile dağı şenâlar eyle- (250b/15), merkez-i hâk eyle- (231b/14), mesrûr eyle- (225b/12), mişver eyle- (252a/5), münevver eyle- (235a/9), niyyet eyle- (252b/7), pâyende eyle- (267b/2), rahmet eyle- (267b/7), ra'y eyle- (255b/10, 260a/14), şâhib-i külâhi eyle- (233a/6), sâz-ı şebihûn eyle- (256a/12), sermed eyle- (267b/4), şâh eyle- (233a/8), tâbende eyle- (267b/2), târ eyle- (249b/2), tayy-i menâzil eyle- (229b/2), tedârük eyle- (222b/12), tedbîr eyle- (260b/1), terk eyle- (233a/15), teslîm eyle- (234a/16), tezelzül eyle- (228a/11), zebûn eyle- (238b/15).

### 3. 1. 2. "it-" Fiili ile Kurulan Birleşik Fiiller:

âh it- (226b/4, 233a/14), 'ahd ü vifâk it- (247b/1), âheng it- (246b/7), âheng-i bî-kâr it- (251a/1), âheng-i ceng it- (243a/10), 'âlî dîvân it- (220a/7), ârâm it- (252b/12), 'arz it- (222b/7, 242a/15), 'arz-ı aḥvâl it- (247b/3), 'arz-ı hâcât it- (264b/5), a'yân (227b/1, 247b/12), 'azîmet it- (224a/2), 'azm it- (222a/4, 222a/6, 222a/11, 225b/1, 229a/12, 230a/15, 231a/13, 232a/4, 232a/6, 323a/8, 234b/8, 236b/4, 237b/10, 237b/11, 242b/2, 247b/7, 262b/15, 263a/14, 264a/5), 'azm-i Tebrîz it- (241b/11), baḥr-ı aḥmer it- (254a/5), bezm it- (255a/10, 263b/12), bî-kâr it- (249a/14), cem' it- (247a/10), ceng it- (221a/1, 244b/14, 245b/5, 253a/2, 258a/9, 258a/11, 260b/13, 261a/7, 262a/7, 264a/14), cevlân it- (235b/2, 253a/1), cûş it- (256b/13), çenber it- (264b/9), du'â it- (230a/14, 241a/15, 248a/9, 250b/14, 256a/7), du'â-yı ḥayr it- (249b/3), dürefşân it- (234a/11), efgân it- (226a/6), emr it- (227a/11, 229b/12, 231a/7, 246a/8, 260b/12), emr ü fermân it- (234b/8), endîşe-yi taḥt it- (222a/10), enîn it- (264b/11), esîr it- (254b/6), fehm it- (251a/10), ferâgat it- (225a/15), fermân it- (219a/7, 253b/14), fetḥ it- (242b/15, 265b/11), figân u nâle it- (226b/2), fikr it- (221a/12, 221a/9, 225a/14, 227a/11, 229b/12, 230a/7, 242a/5, 243a/1, 245a/7, 256a/11), fikr ü vifâk it- (222b/15), fitne it- (221b/7), gâret it- (220a/5), gîrîv it- (240b/4), giriftâr it- (231b/11), gül-geşt it- (263b/14), gül-gün it- (256b/10), güzîn it- (236b/1), ḥaber-dâr it- (223a/10, 251a/14), hâk it- (223a/7, 243b/14), ḥâşıl it- (241a/11), helâk it- (220a/3, 230b/11, 232b/9, 265b/15), ḥışm it- (261b/14), ḥîle it- (244a/15), himmet it- (225a/8), ḥitâb it- (234a/3), hûbût it- (252a/12), ḥükümet it- (261b/3,

262b/12), hürmet it- (266b/3), ılgar it- (229b/13), 'ibâdet it- (225a/15), ihsân it- (233a/5, 244a/3), ikâmet it- (236b/3), ikbâl it- (224b/11), i' lām it- (257a/3), i' lān it- (223a/2, 223a/11), in' am it- (233a/5), irsâl it- (248b/11, 256a/1), isâr it- (235b/13, 246a/11, 251b/12), istiḳbâl it- (224b/11), iş it- (262a/1, 262a/11), ittifaḳ it- (222b/15, 247b/1), izhâr it- (266b/6), kabẓ it- (221a/11), kâr it- (233b/13), karar it- (232a/4, 237a/11, 260a/13, 263a/3, 263a/10, 264a/13), kaşd-ı ceng it- (259a/4), kaşd-ı ħar-gâh it- (243a/15), kaşd-ı kâr-zâr it- (234a/1), kaṭ' it- (236a/11, 267a/6), kenâr it- (228b/13), ker it- (250a/11), kesb it- (257b/1), konaḳ it- (222b/1), luṭf it- (221b/8), mânend-i gül-zâr it- (228b/4), ma' lûm it- (237a/12, 248b/13, 249a/3), mekân it- (253a/10, 254a/9), menzil it- (225b/7), menzil-i bûm it- (232b/8), mesken it- (225a/14), meyl it- (264b/8), muḫâlif it- (222b/13), müjde it- (229a/6), müsîl it- (228b/3), naşîb it- (265b/7), nihân it- (266a/11), nişâr it- (257a/15), niyyet-i rāh it- (245a/12, 257b/3), niyyet-i Şâm it- (255a/4), nûş it- (256b/11), pest it- (251a/2), pür it- (248a/6, 250a/11), raḥm it- (226a/7), ra' d it- (239b/12), ra' y it- (222a/15), redd it- (225b/11), rihlet it- (266a/8), rîze it- (224a/13), rîze rîze it- (220b/14), rûz it- (229a/15), sâbâş it- (219b/13), sebb-i aşhâb (232b/10), sebb-i şahâbe it- (249a/12), sedd it- (256b/13), seyrân it- (263b/7, 263b/13), su' al it- (248b/2), şulḫ it- (248b/7, 248b/8, 251a/7), su' ud it- (248a/3, 267a/14), şâh it- (234b/9), şebîḫün it- (256a/11, 260a/15, 260b/6), şikâr it- (232a/12, 255a/10, 263b/6), şirret it- (232b/3), taḥammül it- (221b/11, 228a/11), tamâm it- (231b/12, 251a/10), tar it- (246a/14), tedbîr it- (225b/1), temâşâ it- (260a/5), teng it- (243a/9, 246b/7, 262a/7), terk it- (237a/3, 251a/6), tesbîḫ ü tehlîl it- (252a/11), teslîm it- (265b/8), tevaḳkuf it- (221b/11), tîre it- (254b/3), vâlâ it- (251a/2), vaşf-ı Raḥmân it- (252a/9), vaz' it- (266b/2), virân it- (232a/15, 233b/1), yağma it- (241a/14), yasaḳ it- (227b/6), yelken it- (227b/15), zâbṭ it- (242b/11, 255a/15), zebûn it- (264a/10), zemîn it- (228b/12), zeyn it- (249a/9, 263a/9), zîkr-i Allâh it- (252a/10), ziyâret it- (257b/1, 257b/4), zûlm u günâh it- (233a/14).

### 3. 1. 3. “kıl-” Fiili ile Kurulan Birleşik Fiiller:

âbâd kıl- (241b/15), âgâh kıl- (223a/1), âheng-i ceng kıl- (243b/8), âheng-i meydân kıl- (253a/1), âheng-i pür ħâş kıl- (252b/6), âheng-i târâc kıl- (241b/1), 'arz kıl- (223a/10, 234b/2, 242a/6, 242a/12), aşıt kıl- (251a/7), âzâd kıl- (254b/11), 'azîmet kıl- (258b/1), 'azm kıl- (247a/5, 263a/5), 'azm-i ħargâh kıl- (260a/1), 'azm-i Mısr kıl- (257a/8), bend kıl- (251a/15), ber-dâr kıl- (262b/4), ber-düş kıl- (260b/10), bezm ü 'işret-i mül kıl- (264a/2), bünyâd kıl- (260b/13), cem' kıl- (219b/5, 241a/10, 244b/3, 244b/5, 245a/9), ceng kıl- (239b/14, 241a/9, 261a/1), cevlân kıl- (258b/3), çâk kıl- (231b/7), çeşm-i mevc-i bârî kıl- (228b/15), dâd kıl- (226b/14), du' â kıl- (252b/3, 261b/12, 262b/9), efgân kıl- (266a/10), emr kıl- (220a/3,



227a/12, 230b/12, 237b/1, 238a/1, 243a/1, 249a/4), fermân kıl- (220a/10), feryâd kıl- (257b/7, 260a/8), ğâret kıl- (241b/2), ğayret kıl- (264a/8), girü kıl- (244b/2), hâkim-i Şâm kıl- (263a/5), hem-râh kıl- (225b/8, 257b/8), hıdmet kıl- (221b/9), hişâr kıl- (243a/13), hükümet kıl- (241b/14), hüveydâ kıl- (241a/7, 250b/6), ılğar kıl- (245a/13), imkân kıl- (224a/1), in'âm kıl- (254a/15, 254b/1), inâyet kıl- (267b/7), irsâl kıl- (247b/3, 254b/10, 255a/13, 257a/3, 260b/4), istimdâd kıl- (257b/7), işret kıl- (263a/11, 263b/13), kârzâr kıl- (257b/14), kaşd-ı bî-kâr kıl- (246a/12), kavlı ü qarâr kıl- (257b/14), kerem kıl- (225a/1), kısmet kıl- (261b/3), lerzide kıl- (265a/12), lu'bet kıl- (263a/12), ma'lûm kıl- (251a/11), müdâvâ kıl- (265a/1), müheyâ kıl- (227b/12), münâcât kıl- (264b/5), müşebbek kıl- (240b/12), müşerref kıl- (241b/12), nâle vü feryâd u efġân kıl- (267a/10), nazar kıl- (228a/14, 259b/11), ne kıl- (234a/10), nevbet kıl- (249a/15), nevmîz kıl- (225b/11), niyyet-i râh kıl- (249a/10, 257a/6), nîze-dâr kıl- (252b/14), pâk kıl- (243b/14), pervâz kıl- (263b/5), peydâ kıl- (259a/11), peykâr kıl- (254b/5), peyk-i 'azm kıl- (231b/1), pinhân kıl- (266a/16), pürnür kıl- (235a/8), rahmet kıl- (225b/9), ra'y kıl- (257b/15, 260b/6), revâne kıl- (221b/10), şabâ kıl- (229a/6), şavaş kıl- (243b/11), şayd-gâh kıl- (232b/8), sebb-i şahâbe kıl- (232b/3, 233a/13), serdâr kıl- (263a/4), şu kıl- (259b/3), sultân kıl- (233a/10), şüret kıl- (266b/3), şâd kıl- (241b/15), şikâr kıl- (263a/11), şükr kıl- (257a/2), taḥşîl kıl- (260a/11), taḥsîn kıl- (248b/14), târâc kıl- (259b/15), tedbîr kıl- (234b/6, 255b/15, 257b/12), teftîş kıl- (230a/11), teġâfûl kıl- (258a/12), temâşâ kıl- (228a/13), terk kıl- (248b/9), vîrân kıl- (242a/2, 265b/10, 266a/6), yağma kıl- (266a/14), yârî kıl- (219b/15), izabḫ kıl- 255a/3, 255a/5, 255b/8).

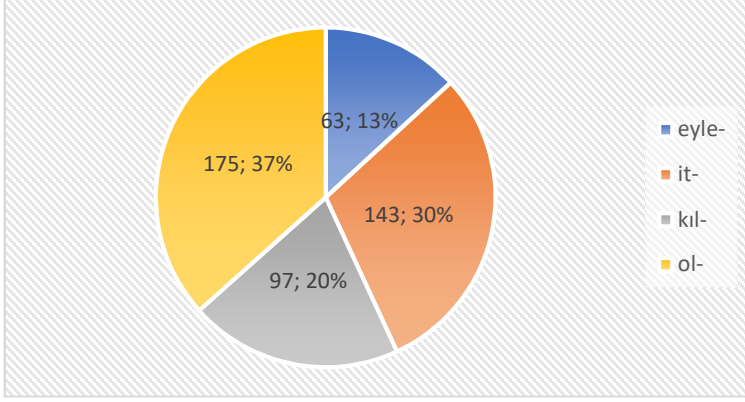
### 3. 1. 4. “ol-” Fiili ile Kurulan Birleşik Fiiller:

âbâd ol- (260a/10, 262b/3), a'dâ ol- (262b/10), 'âdil ol- (246b/2), âġâh ol- (222b/11, 230a/3, 231a/4, 233a/15, 233b/10, 237a/6, 244b/7, 245a/12, 247a/8, 247b/10, 247b/13, 250b/10, 251a/15, 252b/12, 255b/3, 260b/7, 262a/1, 266b/7), aḥbâb ol- (232b/10), aḥvâl ol- (254b/10), 'âķil ol- (251a/5), aḡılmış ol- (236a/14), âraķ-rîz ol- (250a/2), arķa ol- (239a/15), âsân ol- (258a/13), âsumânî ol- (248a/5), âteş-engîz ol- (245b/4), âteş-feşân ol- (220a/12, 244b/9), âzâd u bî-ġam ol- (230b/6), baḥr-ı aḡmer ol- (259b/8), bâ' iş ol- (225a/3), bed-baḡt ol- (233a/8), bend ol- (224a/8), bende ol- (223a/4, 234b/4, 256a/6, 267b/3), ber-â-ber ol- (230a/4, 230b/14, 231b/3, 233b/15, 234a/8, 237a/3, 238b/10, 254b/1), ber-dâr ol- (244a/1), ber-geşte ol- (259b/12), ber-ķarâr ol- (248a/12), bî-cân ol- (240a/5), bî-hüş ol- (226b/2), biryân ol- (253a/14), burc-ı âb ol- (250a/4), bülend-âvâze ol- (261b/1), cem' ol- (220a/14, 221a/12, 222b/12, 223b/15, 227a/11, 229b/12, 229b/14, 234b/7, 234b/13, 237b/15, 242b/9, 246a/1, 246a/3, 247b/6), ceng ol- (257b/13), ciger-ḡûn ol- (254a/2), cüş ol- (226b/2), cüşân ol- (239b/9),

çāk ol- (260a/9), çāre ol- (243b/6), çeşme-yi hūn ol- (240b/13), dāfī' ol- (265a/3), dige-r-gūn ol- (256b/12), dil-gīr ol- (232a/7, 233b/11), dil-teng ol- (220a/7, 223b/11, 261a/7), direk ol- (220b/3), dūr ol- (225a/4), düpdüz ol- (228b/7), dürefşān ol- (224a/11, 231b/6), düşmen ol- (244a/1), efgende ol- (242a/10, 246a/10, 262b/10), emr ol- (254b/4), esīr ol- (243b/13), ferah-nāk ol- (223a/13), ferhunde ol- (224b/15, 234b/4, 244b/12, 246a/10), fevt ol- (266a/10, 226a/12, 229b/13), figende ol- (256a/6), ġāfil ol- (248b/8), ġālib ol- (225b/5, 239b/15), ġam-nāk ol- (223a/13), ġāzab-nāk ol- (234a/2, 261b/14), gerd-i süvārān ol- (259a/15), giriftār ol- (262b/1), girizān ol- (239b/15, 241a/2, 254a/12, 256b/15, 258a/7), gülfām ol- (248a/2), güzīn ol- (236a/13, 236b/4), haber-dār ol- (226a/12, 229b/13, 244b/4, 245a/11, 247b/4, 256a/12, 257a/4, 257b/11, 266a/16, 266b/5, 267a/7), hāk ol- (240b/11, 254a/3), hākīm ol- (244a/5), hāndān ol- (263b/9, 267b/1), hāşıl ol- (222a/12, 223b/4, 246b/5, 248b/8), hāsta ol- (225b/4), hātm ol- (249b/7), hāzān ol- (229b/6), hāzīr ol- (224b/10, 227b/4, 260b/7), helāk ol- (240a/8, 243b/13), hem-rāh ol- (260a/1), hem-tās ol- (246b/3), hīre ol- (259a/10), hūmāyūn ol- (232a/1), hüveydā ol- (249b/11, 266a/14), irāğ ol- (256b/14), içre ol- (250a/14), iki kat ol- (264a/15, 264b/2, 264b/10), qarīn ol- (235a/9), kāşīd ol- (249a/2), kaṭ' ol- (252b/11), kebūd ol- (219b/10, 240a/15, 256b/1), ker ol- (238a/4, 254a/2), kul ol- (235a/15), kurbān ol- (240a/5), künc-i selāmet ol- (230b/4), la'ī ü gevher ol- (241a/11), lāzīm ol- (232b/11), maḥfūz ol- (238a/9), maḥşūd ol- (249b/5), ma'mūr ol- (261b/2), mecrūh ol- (240a/1, 240a/2), merdān-ı dilāver ol- (236a/14), mesrūr ol- (261b/2), mes'ūd ol- (229b/7), meydān-ı şāh-ı şehsüvār ol- (223a/9), muḥīt ol- (228a/4, 236a/10, 252b/9, 254a/1), mu'in ol- (260b/5), muḳābil ol- (227a/8, 234a/12), muṭī' ol- (255a/1), muvāfiḳ ol- (228b/10), muẓaffer ol- (259b/14), mü'ebbed ol- (230b/13), müheyyā ol- (247b/5, 262a/2), mükedder ol- (264b/13), münevver ol- (250b/13), mürüvvet ol- (222a/14), müşemmer ol- (250b/13), müyesser ol- (224a/4), nā-çār ol- (243b/9), nāfī' ol- (265a/3), nālān ol- (226a/2), nāme ol- (222a/13), ne-yistān ol- (259b/3), niçe ol- (234a/13), nigūsār ol- (252b/15), nīli reng ol- (248a/3), od ol- (219b/2), pāyende 223a/4, 243a/12, 262b/10), pāyidār ol- (234b/3), perīşān ol- (222b/9), perīşān-hātır ol- (223b/7), pinhān ol- (230b/3), pīrüz ol- (235a/1, 246a/5), piyāde ol- (248a/8), pūr ol- (238a/4, 242b/9, 253a/8), pūr-ġām ol- (233b/11, 243b/5, 247a/14), pūr-hūn ol- (253a/2), raḥşān ol- (250b/12), rehber ol-229b/1, 262a/8), revān ol- (220a/12, 220a/15, 221b/12, 221b/13, 227b/10, 229a/4, 229b/1, 230a/13, 244b/9, 250a/15, 255b/13, 261b/11, 264a/8), revāne ol- (221a/13, 222a/7, 226a/5, 230a/7, 230a/14, 231a/14, 234b/1, 235b/11, 236a/6, 236b/12, 237a/9, 237a/13, 237b/6, 237b/12, 238a/5, 238a/14, 238b/11, 240a/2, 246b/12, 247a/4, 248a/7, 249b/8, 249b/13, 251b/13, 256a/7, 257b/2, 262a/9, 263a/1, 263b/1, 264a/6, 267a/4), rüşen ol- (236b/15), saḥt ol-

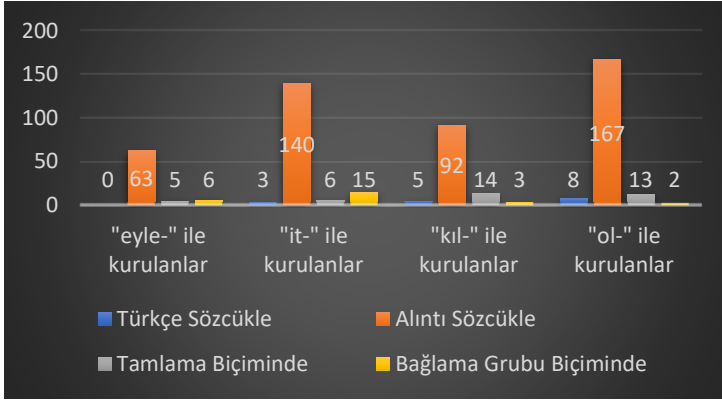
(231b/10), şan ol- (228b/11), sedd ol- (245a/7), sefid ol- (219a/8), sehl ol- (248b/13), ser-â-ser âdem ol- (222b/2), serdâr ol- (244a/1), ser-efrâz ol- (261b/1), ser-geşte ol- (259b/12), ser-leşker ol- (223a/8), ser-nigün ol- (240b/14), sipâhî ol- (221b/6), şubh ol- (238a/9, 253a/3), suç ol- (223a/1), sultân ol- (219a/6, 234a/6), süvâr ol- (219b/7, 220b/9, 226a/14, 229b/14, 230a/7, 234b/10, 235b/3, 238b/1, 244b/15, 245a/10, 248a/1, 249b/12, 250a/5, 250b/7, 251b/13, 252b/8, 257a/10, 260a/6), şād ol- (245b/10), şād u hândân ol- (254a/12), şāh ol- (221b/9), şehîd ol- (220a/6), şikeste hâl ol- (220b/15), tâbende ol- (224b/15, 242a/10, 243a/12, 244b/11, 267b/3), tâc-dâr ol- (248a/12), tahta ol- (266a/5, 267a/1), tahta-yı hâk ol- (254a/8, 267a/13), tâk ol- (264a/15), țar ol- (249a/14), üstüvâr ol- (234b/3, 256a/5), vâsıl ol- (223b/4), vîrân ol- (232b/7, 232b/15), yâr ol- (231b/10, 244a/2), yardımcı ol- (225a/6), yik-ser ol- (250a/6), za' ferânî ol- (219a/9), zâhir ol- (242b/6, 260b/9), zahmet ol- (264a/11, 264a/15), zebün ol- (219b 13, 242a/3, 264a/9, 265a/11), zehre-yi tîr ol- (253b/2), zeyn ol- (267a/15), ziri-rih-ver ol- (259a/12).

Şen (40), isim+yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerin Eski Uygur Türkçesinde sıkça kullanıldığını ve bunun Türkçenin zenginliğini ve gelişmişliğini kanıtlaması açısından önem arz ettiğini bildirmektedir. *Târih-i Feth-i Mısır*'da isim+yardımcı fiil biçiminde toplam 478 birleşik fiil tespit edilmiştir. Bu durum, Türkçenin eski dönemlerinde olduğu gibi, Eski Anadolu Türkçesinde de bu yapıdaki birleşik fiillerin sık kullanıldığını göstermektedir. Deny (449), *eyle-* fiilinin, *et-* fiilini sık tekrarlamamak için, edebi dilde kullanıldığını belirtmektedir. Ölker (61), de yükleme kazandırdığı anlam açısından *kıl-*, *it-* ve *eyle-* fiillerinin arasında belirgin bir farklılık söz konusu olmadığı için birbirlerinin yerine nöbetleşe kullanıldıklarını bildirmektedir. Bu fiillerin *Târih-i Feth-i Mısır*'daki kullanımlarında ise durum farklı görünmektedir. İncelenen metindeki birleşik fiillerde yardımcı fiillerin kullanım sıklıkları göz önüne alındığında, en çok *ol-* fiilinin kullanıldığı görülmektedir. %37'lik kullanım oranıyla birinci sırada yer alan *ol-* fiilini, %30'luk kullanım oranıyla *it-* fiili takip etmiştir. Diğer yardımcı fiillerin kullanım oranları ise şu biçimdedir: *kıl-* fiili %20, *eyle-* fiili %13. Bu durum, aşağıdaki grafikte görselleştirilmiştir:



**Grafik 1:** *Tarih-i Feth-i Mısır*'daki Birleşik Fiillerde Yardımcı Fiillerin Kullanım Sayıları ve Oranları

*Tarih-i Feth-i Mısır*'da isim+yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiillerin Türkçe sözcükle, alıntı sözcükle, tamlama biçiminde ya da bağlama grubu biçiminde kurulduğu tespit edilmiştir. Birleşik fiillerin işlevi düşünüldüğünde bu yapıdaki fiillerin kuruluşunda en çok alıntı sözcüklere yer verilmiş olması, dikkat çeken bir durumdur. Metinde birleşik fiiller, genel olarak yabancı kökenli sözcükleri fiilleştirmek için kullanılmıştır. Bu durumun sayısal analizini yansıtan grafik, aşağıda verilmiştir:



**Grafik 2:** *Tarih-i Feth-i Mısır*'da İsim+Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiillerin Kuruluşlarının Analizi

### 3. 2. Zarf-fiil+ fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller (Tasvir Fiilleri):

“Tasvirî fiil yapıları dilimizde anlamı güçlendirmek ve zenginleştirmek için kullanılan düzenli, ulaçlı birleşiklerdir” (Şahin 95). Bu yapıdaki birleşik fiiller, zarf-fiil eki almış fiil ile yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşur ve esas anlamın zarf-fiil eki almış fiilde olduğu görülür. Banguoğlu (488),

tasvir fiillerini dört gruba ayırmıştır: yeterlik, ivedilik, yaklaşma ve süreklilik fiilleri. Genel olarak da bu sınıflandırmanın kabul gördüğü bilinmektedir. Bu çalışmaya konu olan metinde, tezlik (ivedilik) ve yaklaşma tasvir fiillerine ait herhangi bir örneğe rastlanmamışken bir adet yeterlik fiili iki adet de süreklilik fiili örneğinin yer aldığı görülmüştür.

### 3. 2. 1. Yeterlik Fiilleri:

Yeterlik fiilleri, incelenen metinde “fiil+ -e bil-” biçiminde kurulmaktadır. Korkmaz (Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkân Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri 108), bu tür birleşiklerdeki bil- yardımcı fiillinin ya bir oluş ve kılınışı gerçekleştirme güç ve yeterliğini, yani yapabilme iktidarını ya da bir oluş ve kılınışın gerçekleşme olasılığının bulunduğunu gösterdiğini ifade etmektedir. *Târih-i Feth-i Mısır*'da tek örnekte bu yapı görülmüştür:

kaçan beg gide leşker *n'idebilür* (221a/4).

### 3. 2. 2. Süreklilik Fiilleri:

“Süreklilik fiilleri, asıl fiilin üzerine gelen -A, -I, -U, Ip gel-/dur-/gör-/çal- yardımcı fiilleriyle oluşmaktadırlar” (Özkan 148). Aksan (9), bu fiillerin zaman içinde yayılma ve tekrarlılık ifade ettiklerini bildirmektedir. *Târih-i Feth-i Mısır* adlı eserde sadece iki örnekte bu yapıdaki fiille karşılaşılmıştır ve iki örnek de “fiil+ -i çal-” biçiminde kurulmuştur:

acığından *dögüni kaldı* deryā (228b/13).

*çekini kaldı* ahmaz gibi cānı (229a/4).

### 3. 3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller:

*Deyimleşmiş birleşik fiiller* olarak da bilinen anlamca kaynaşmış birleşik fiillerde, birleşme sırasında, birleşen unsurlardan birinin veya hepsinin anlamsal değişim geçirerek mecazî anlam kazandığı görülmektedir. Bu başlıktaki birleşik fiillerin adlandırılmaları ve ayrı bir tür olarak değerlendirilip değerlendirilemeyecekleri konusunda -birleşik fiillerin genelinde olduğu gibi-araştırmacılar arasında fikir birliği yoktur. Dizdaroğlu (36), anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin deyim özelliği taşıdıklarını ve bu açıdan dili zeninleştiren kaynaklardan olduklarını belirtmiştir. Korkmaz (“Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları” 6), sadece bu grupta yer alan birleşik fiillerde değil, bütün birleşik fiillerde bir anlam kaynaşması olduğunu; fakat bu fiillerde anlam kaynaşmasının ardından kalıplaşma olduğunu söylemektedir.

Akdemir ve Kaya (1452), Eski Anadolu Türkçesinde anlamca kaynaşmış birleşik fiil oluşumlarında isim unsurlarında Türkçe kullanma hasasiyetinin yüksek olduğunu ve Osmanlı dönemi edebiyatına nazaran

yabancı sözcük sayısının az olduğunu bildirmişlerdir. Bu çalışmaya konu olan eserde de benzer durum söz konusudur.

İncelenen metinde tespit edilen anlamca kaynaşmış birleşik fiil örnekleri aşağıda listelenmiştir:

‘*aklı başından git-*’: “Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak” (226b/2), ‘*aklın başına divşür-*’: “Akılsızca davranışlarda bulunmaktan kendini kurtarmak” (226b/3), ‘*ālemi gözine teng it-*’: “Bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak” (262a/7), ‘*asker çek-*’: “Genellikle düşman kıyılarına asker göndermek” (256a/13), ‘*aşla bak-*’: “Doğruyu, gerçeği aramak” (233a/9), ‘*āsumāni teng it-*’: “Bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak” (243a/9), ‘*āteş düş-*’: “Büyük bir acı ve üzüntünün etkisine girmek” (239a/13), ‘*ayakdan düş-*’: “Güçsüz, çalışamaz duruma gelmek” (265b/2), ‘*bağrın dağla-*’: “Acıyla ve özlemlerle içi yanmak, acıyla kıvrılmak” (226a/3), ‘*başın alup git-*’: “İzin almadan ve nereye gideceğini bildirmeden gitmek” (230a/6), ‘*başına gel-*’: “Bir durumla karşı karşıya gelmek” (222a/8), ‘*belāya uğrat-*’: “Beklenmeyen bir bela ile karşılaştırmak” (225b/15), ‘*biribirine düş-*’: “Araları açılmak, aralarında anlaşmazlık olmak” (219a/10), ‘*biribirine gir-*’: “Kavga etmek, dövüşmek” (223b/12), ‘*boynun ur-*’: “Başını keserek öldürmek” (261a/13, 261b/15), ‘*cān al-*’: “Öldürmek” (224a/15), ‘*cān vir-*’: “Ölmek” (224a/14, 225b/9, 225b/13), ‘*cihāni dut-*’: “Her tarafa yayılmak” (219a/3, 231b/5), ‘*cihāni tar it-*’: “Bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak” (246a/14), ‘*cūşa gel-*’: “Coşmak, coşkuyla kendinden geçmek” (219b/8, 220b/4, 231a/14, 233b/14, 238a/13, 238b/14, 239a/1, 239a/14, 239b/3, 243a/4, 247a/1, 252b/10, 253a/3, 255b/6), ‘*dağ ur-*’: “Bir kimseye büyük acı çektirmek” (253b/10), ‘*dār-ı ālem çeşmine tar ol-*’: “Çok sıkıntılı bir duruma düşmek” (249a/14), ‘*dār-ı cihāni tar eyle-*’: “Bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak” (249b/2), ‘*dil uzat-*’: “Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek” (233a/13), ‘*el altın(dan) git-*’: “Gizlice gitmek” (223b/1), ‘*el ur-*’: “Bir işi yapmaya başlamak” (247a/12), ‘*el uzat-*’: “Birinden bir hakkı almaya çalışmak” (223a/8), ‘*elden git-*’: “Bir şeyi yitirmek” (261a/8), ‘*ele gir-*’: “Bir şeyden yoksun kalmak, elden gitmek” (219b/15, 242a/14, 262a/15), ‘*elinden kurtul-*’: “Birinden veya bir şeyden kaçmayı başarmak” (233b/2), ‘*elini yüzine al-*’: “Utanmakla beraber bir şeyi kendini zorlayarak yapmak” (222a/13), ‘*emān vir-*’: “Canını bağışlamak” (254b/11), ‘*fitne kop-*’: “Karışıklık, karmaşa çıkmak” (230b/11), ‘*gam yi-*’: “Üzülme, kaygılanma” (222b/9), ‘*gavgā düşür-*’: “Karışıklık çıkarmak” (219a/12), ‘*gerd kopar-*’: “Ortalığı altüst etmek” (219a/11), ‘*giñ dünyâyı çeşmine teng it-*’: “Bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak” (246b/7), ‘*gözden git-*’: “Ortadan kaybolmak” (266a/12), ‘*gözine al-*’: “Önemsemek” (252a/2), ‘*haber gönder-*’: “Herhangi bir araçla bildirmek” (266a/12, 266b/1, 266b/4), ‘*haber vir-*’: “Bildirmek, haber ulaştırmak” (220a/6), ‘*halel bul-*’: “Bozulmak,

zarara uğramak” (266a/13), *hayrân kal-*: “Çok beğenmek” (226a/13), *hayretde kal-*: “Şaşakalmak, şaşımak” (219b/12), *hidmet gör-*: “Çalışmak, başkalarının işini yapmak” (222b/10), *hurūşa gel-*: “Coşmak, gürlmek” (233b/14), *ibret al-*: “Çok beğenmek” (249a/15), *icāzet vir-*: “Onay vermek” (2236b/3), *işini bitür-*: “Öldürmek” (229b/11), *kanı kayna-*: “Coşkun olmak” (220b/12), *kendüden geç-*: “Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek” (226b/1), *kendüzinden geç-*: “Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek” (236a/3), *kîne dut-*: “Birine karşı öç alma duygusunu sürdürmek” (255b/5), *kökin kaz-*: “Yok etmek” (232b/13), *mātem dut-*: “Yas tutmak” (265a/8), *öñince düş-*: “Birine kılavuzluk etmek, birinin önünden yürümek” (226b/4), *rāh dut-*: “Yönünü çevirmek” (225b/3, 226a/4, 233b/5), *rāhı doğrult-*: “Yönünü çevirmek” (224b/8), *rengi ükanı git-*: “Herhangi bir sebeple kanı çekilip yüzü solmak” (254a/7), *rızā göster-*: “Razı olmak” (225a/12), *selāmet bul-*: “Esenliğe kavuşmak, kurtulmak” (264b/10), *söze başla-*: “Konuşmaya başlamak” (246a/11), *ṭākat kalma-*: “Gücü azalmak, bitmek” (224a/2), *ṭoprağa düş-*: “Ölüp gömülmek” (219b/9), *ümmīd-i hayātın kes-*: “Umudunu kesmek” (225b/6), *yol dut-*: “Yola çıkmak” (220a/5), *yol kes-*: “Geçmesine engel olmak” (257a/11), *yolın bağla-*: “Geçmesine engel olmak” (223b/9), *yolında cān hāk it-*: “Bir şey uğruna ölmek” (223a/7), *yüz döndür-*: “Gösterdiği ilgiyi kesmek” (231b/9), (241a/1), *yüz dut-*: “Yönelmek” (227a/9, 232a/1), *yüz sür-*: “Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek” (224b/6, 248a/10, 250b/2, yüz süri- 257a/13, 257b/6), *yüz ur-*: “Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek” (248b/1, 250b/9, 252b/3, 254b/15, 257b/5, 257b/5, 260b/5), *yüzünü yire sür-*: “Utanmak” (235b/14), *zahmet çek-*: “Güçlkle karşılaşmak” (252a/15).

## Sonuç

Türkçenin her döneminde yaygın biçimde kullanılan birleşik fiiller, *Târih-i Feth-i Mısır*' da da sıkça kullanılmıştır. İncelenen metinde, birleşik fiillerin yabancı kökenli sözcükleri fiilleştirmek amacıyla kullanımı dikkat çekmektedir. İsim unsuru Türkçe sözcük olan birleşik fiillerin sayıca azlığına karşın isim unsuru Arapça veya Farsça sözcük ya da yapı olan fiillerin sık kullanımı, bu durumun bir göstergesidir.

Eserde toplam 557 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. 49 varak ve 1442 beyitlik eserde en yaygın kullanılan birleşik fiil türü, isim+yardımcı fiil yapısındakilerdir. 478 örnekle ilk sırada yer alan bu yapıdaki fiilleri, 76 örnekle anlamca kaynaşmış birleşik deyimler izlemektedir. Metinde en az kullanılan birleşik fiil yapısı ise zarf-fiil+ fiil yapısındakilerdir. Anılan bu yapıdaki birleşik fiiller, sadece üç örnekte tespit edilmiştir.

*Târih-i Feth-i Mısır*' da isim+yardımcı fiil biçiminde toplam 478 birleşik fiil tespit edilmiştir. Bu yapıdaki fiillerin 63 tanesi *eyle-*, 142 tanesi

*it-*, 97 tanesi *kıl-* ve 175 tanesi *ol-* fiili ile oluşturulmuştur. Bu birleşik fiiller detaylıca incelendiğinde *eyle-* ile kurulan tüm birleşik fiillerin alıntı sözcüklerle oluşturulduğu, tamlama biçiminde beş, bağlama grubu biçiminde altı ifadeyle birlikte kullanıldığı; *it-* ile kurulan birleşik fiillerin üç tanesinin Türkçe sözcükle kurulurken kalan 140 tanesinin alıntı sözcükle kurulduğu, tamlama biçiminde altı, bağlama grubu biçiminde 15 ifadeyle birlikte kullanıldığı; *kıl-* ile kurulan birleşik fiillerin beş tanesinin Türkçe sözcükle kurulurken 92 tanesinin alıntı sözcükle kurulduğu, tamlama biçiminde 14, bağlama grubu biçiminde üç ifadeyle birlikte kullanıldığı; *ol-* ile kurulan birleşik fiillerin sekiz tanesinin Türkçe sözcükle kurulurken kalan 167 tanesinin alıntı sözcükle kurulduğu, tamlama biçiminde 13, bağlama grubu biçiminde iki ifadeyle birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Yükleme kazandırdıkları anlam bakımından *kıl-*, *it-* ve *eyle-* fiillerinin arasında belirgin bir farklılık olmadığı için bu fiillerin birbirlerinin yerine nöbetleşe kullanıldıklarına dair görüşlere, yukarıda değinilmişti. İncelenen bu metinde *eyle-* ve *it-* fiilleri, birbirlerinin alternatif olarak kullanılabilmelerine rağmen *it-* fiili daha sık tercih edilmiştir. Bu durumun, *Târih-i Feth-i Mısır*'ın bir tarih metni olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Yapılan incelemede, metinde sadece üç adet tasvir fiilinin örneği tespit edilmiştir. Metin, anlamca kaynaşmış fiiller açısından değerlendirildiğinde bu başlıkta 76 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Anlamca kaynaşmış birleşik fiil örneklerinde, aynı dönemde yazılmış eserlerdeki kullanımlarla benzer biçimde, isim unsurlarında Türkçe sözcük kullanma eğiliminin olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki açıklamalara ek olarak, birleşik fiillerin tanımlanması ve sınıflandırılması konularında araştırmacılar arasında fikir birliği olmaması nedeniyle bu konuda bir metodolojik karmaşa olduğu görülmektedir. Bu karmaşanın giderilmesi, birleşik fiil çalışmalarının daha verimli hâle gelmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, *Târih-i Feth-i Mısır*'da farklı yapılarla çok sayıda birleşik fiilin bulunduğu görülmüştür. Tahminen XVI. yüzyıl sonlarına doğru istinsah edilen bu metindeki birleşik fiillerin kullanımı, dönemin dil özelliklerini yansıtması bakımından dil araştırmaları için önem taşımaktadır.

## KAYNAKLAR

Akdemir, Yılmaz, ve İbrahim Halil Kaya. "Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiiller Üzerine." *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, c. 6, no. 37, 2019, ss. 1434-1456.

Aköz, Alaattin, ve Orhan Yavuz. *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî'nin Şâhâne-nâmesi)*. Palet Yayınları, 2019.



- Aksan, Yeşim. "Türkçede Durum Değişikliği Eylemlerinin Kılınış Özellikleri." *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, no. 14, 2003, ss. 1-14.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Baydar, Turgut. "İsim+Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine." *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no. 49, 2013, ss. 55-66.
- Bilgegil, Kaya. *Türkçe Dilbilgisi*. Dergâh Yayınları, 1984.
- Böler, Tuncay, ve Hanifi Vural. *Ses ve Şekil Bilgisi*. Kesit Yayınları, 2012.
- Delice, İbrahim. "Yüklem Olarak Türkçede Fiil." *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 26, no. 2, 2002, ss. 185-212.
- Delice, İbrahim. *Türkçe Sözdizimi*. Kitabevi Yayınları, 2016.
- Demiral, Abdullah. *Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller*. 2012. Dicle Ü. Doktora tezi.
- Demiral, Abdullah. "Birleşik Fiil Konusundaki Yaklaşımlar." *Türk Dil Bilgisi Toplantıları-1 Birleşik Fiil Bildiriler ve Tartışmalar (6 Haziran 2014 Ankara)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, ss. 13-32.
- Deny, Jean. *Türk Dil Bilgisi, Modern Türk Dilbilgisi Çalışmalarının Kapsamlı İlk Örneği*, Çeviren Ali Ulvi Elöve, Uyarlayan Ahmet Benzer, Kabalcı Yayınevi, 2012.
- Dizdaroğlu, Hikmet. *Türkçede Fiiller*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963.
- Duman, Filiz. *XVI. Yüzyılda Yazılan Fetihnâmeler ve Gazavatnâmeler: Bibliyografya Çalışması*. Gece Kitaplığı. 2022.
- Eker, Süer. *Çağdaş Türk Dili*. Grafiker Yayınları, 2013.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Kutadgu Bilig Grameri: Fiil*. Akçağ Yayınları, 2014.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, 2001.
- Ergöneç Akbaba, Dilek. "Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-fiil Bulunan Birleşik Fiiller." *Dil Araştırmaları Dergisi*, c. 1, no. 1, 2007, ss. 83-95.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Hatiboğlu, Vecihe. *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982.
- Johanson, Lars. *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Karaağaç, Günay. *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Karahan, Leyla. *Türkçede Söz Dizimi- Cümle Tahlilleri*. Akçağ Yayınevi, 2008.
- Koç, Nurettin. *Yeni Dilbilgisi*. İnkılâp Kitabevi, 1996.
- Korkmaz, Zeynep. "Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkân Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 1959, ss. 107-124.
- Korkmaz, Zeynep. "Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları." *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 2, 1998, ss. 3-14.

- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Köktekin, Kâzım. *Eski Anadolu Türkçesi*. Fenomen Yayınları, 2011.
- Ölker, Perihan. “Eski Oğuz Türkçesinden Klâsik Osmanlı Türkçesine Birleşik Fiil Tercihi: Kâbûsnâme Çevirisi Örneği.” *SUTAD*, no. 43, 2018, ss. 47-64.
- Özkan, Mustafa. *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. Filiz Kitabevi, 2017.
- Özmen, Mehmet. *Türkçenin Sözdizimi*. Karahan Kitabevi, 2013.
- Tekin, Talat. *Orhon Türkçesi Grameri*. Sanat Kitabevi, 2000.
- Şahin, Hatice. “Kutadgu Bilig’te Tasvirî Fiiller.” *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 2, 2000, ss. 95-105.
- Şen, Nazmi. “Eski Uygur Hukuk Vesikalarında Ad + (Yardımcı) Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller.” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, c. 12, no. 1, 2023, ss. 22-43.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*. Akçağ Yayınları, 2005.
- von Gabain, Annemarie. “Türkçede Fiil Birleşmeleri.” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, c. 1, 1953, ss. 16-28.

**YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ:** Birinci Yazar %100.

**ETİK KOMİTE ONAYI:** Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

**FİNANSAL DESTEK:** Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

**ÇIKAR ÇATIŞMASI:** Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.